

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ТУЖИК КАТЕРИНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 631.115:330.131.1«737»

**УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному університеті біоресурсів і природокористування України

Науковий керівник доктор економічних наук, професор
Гудзинський Олексій Дмитрович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
професор кафедри менеджменту
ім. проф. Й. С. Завадського

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, академік НААН
Малік Микола Йосипович,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»,
завідувач відділу розвитку
підприємництва і кооперації

кандидат економічних наук, доцент
Самойлик Юлія Василівна,
Полтавська державна аграрна академія,
доцент кафедри економіки підприємства

Захист відбудеться «05» грудня 2016 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.004.01 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «04» листопада 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Балановська

контексті екологічного аспекту показали, що за досліджуваний період 2010–2014 рр. просліджується тенденція до збільшення внесення органічних добрив під посіви сільськогосподарських культур. Головною причиною недостатнього забезпечення органічними добривами сільськогосподарських підприємств є відсутність технологій збирання тваринного гною та спеціальних місць для його зберігання, а також незацікавленість підприємців запроваджувати ресурсозберігаючі технології сільськогосподарського виробництва.

5. На основі здійсненої оцінки системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств виявлено слабкі та сильні сторони сталого розвитку підприємств і з'ясовано причинно-наслідкові зв'язки між факторами, що дало змогу виявити цільові орієнтири сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, а саме: впровадження механізму управління якістю продукції в сільськогосподарських підприємствах з урахуванням міжнародних стандартів; розвиток органічного виробництва за умов світового досвіду впровадження інноваційних технологій виробництва сільськогосподарської продукції; удосконалення ринкового механізму та формування ринкової інфраструктури збуту сільськогосподарської продукції; зміцнення співпраці між сільськогосподарськими підприємствами і навчальними закладами, що дасть змогу підвищити рівень залучення молоді в розвиток сільськогосподарської сфери; створення спілок з надання консультаційних питань з можливістю створення кооперативів. За результатами аналізу результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств Чернігівської області виявлено, що найвищий інтегральний показник (75 %) в підприємстві СФГ «Колос». Отриманий результат показав, що його найвище значення було зафіксоване за рахунок досягнутого рівня збалансованості складових підсистем системи управління.

6. Запропоновано концептуальний підхід формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств із застосуванням імітаційного моделювання Vensim з урахуванням внутрішнього і зовнішнього середовища. Відповідно до поставленого завдання, в модель сталого розвитку було включено фактори економічного, соціального та екологічного аспектів. Дана модель є передумовою розроблення сценаріїв управління сталим розвитком підприємств та ґрунтується на принципах системності та комплексності, що забезпечує ефективність пошуку резервів підвищення результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. Запропонований підхід надає змогу керівникові вирішувати стратегічні завдання щодо управління сталим розвитком підприємств, забезпечуючи їх взаємодію із завданнями оперативного управління, і може бути інтегрований в контур систем підтримки прийняття рішень відповідного призначення.

7. У результаті розроблення сценаріїв сталого розвитку сільськогосподарських підприємств виділено одинадцять ключових факторів, що впливають на даний об'єкт, на основі яких побудовано когнітивну модель системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. Встановлено, що цільовими факторами, які впливають безпосередньо на сталий розвиток сільськогосподарських підприємств, є розвиток людського потенціалу підприємства, ресурсно-інноваційний потенціал та фінансовий стан сільськогосподарського підприємства.

Застосування когнітивного моделювання дозволило спрогнозувати поведінку системи залежно від зміни одного або кількох факторів та розробити найбільш ефективний сценарій розвитку даної системи. Отримані результати моделювання дали можливість обґрунтувати комплексну програму, яка включає пропозицію запровадити використання інновацій в сільськогосподарському виробництві, які б дозволили застосовувати захисні та відновлювальні технології обробітку ґрунту, запроваджувати заходи професійного розвитку працівників, що сприятиме формуванню належного соціального клімату в підприємстві.

8. В результаті дослідження практичних рекомендацій щодо напрямів удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств виявлено, що одним із основних є комплексний підхід до запровадження екозберігаючих технологій виробництва, до переліку яких віднесено використання альтернативних джерел енергії. За результатами розрахунків загальна сума щорічного додаткового прибутку СФГ «Колос» станом на 2025 р. сягатиме 3232,63 тис. грн. Це є підтвердженням того факту, що для сільськогосподарських підприємств як на сьогодні, так і в майбутньому буде актуальним запровадження інноваційних екозберігаючих технологій виробництва, завдяки чому підприємство стане більш конкурентоздатним, привабливим для інвесторів і споживачів, а підприємці матимуть можливість розширювати своє виробництво.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Тужик К. Л. Аграрна освіта в забезпеченні сталого розвитку сільського господарства з використанням міжнародного досвіду / К. Л. Тужик // Агросвіт. – 2015. – Вип. 5. – С. 68–73.

2. Тужик К. Л. Індикативне управління сталим розвитком сільськогосподарського підприємства з використанням відтворювального підходу / К. Л. Тужик // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181. – Ч. 6 – С. 378–385.

3. Балановська Т. І. Особливості функціонування малого підприємництва в Україні / Т. І. Балановська, О. П. Гоголя, **К. Л. Тужик** // Інноваційна економіка. – 2012. – № 8. – С. 22–31. (*Здобувачем визначено особливості функціонування малого підприємництва в Україні та обґрунтовано шляхи виходу його з кризового стану*).

Статті у наукових фахових виданнях України,

включених до міжнародних наукометричних баз даних

4. Тужик К. Л. Економічна доцільність споживання альтернативних джерел енергії на сільськогосподарських підприємствах в контексті сталого розвитку: міжнародний досвід / К. Л. Тужик // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2015. – № 231. – С. 352–358.

5. Демешкант Н. А. Модель сталого розвитку сільськогосподарського підприємства з використанням програмного забезпечення Vensim PLE / Н. А. Демешкант, **К. Л. Тужик** // Актуальні проблеми економіки. – 2015. –

№ 11 (173). – С. 422–432. *(Здобувачем розроблено модель системи сталого розвитку сільськогосподарських підприємств, здійснено її опис, проведено структурний аналіз об'єкта і визначено ключові регулятори моделі).*

6. Гогоуля О. П. Наукові підходи до формування моделі збалансованого розвитку галузей сільськогосподарського підприємства / О. П. Гогоуля, **К. Л. Тужик** // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 199–203. *(Здобувачем висвітлено специфічні властивості функціонування сільськогосподарських підприємств, запропоновано методологічні засади побудови моделі збалансованого (сталого) розвитку підприємств з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх факторів).*

7. Тужик К. Л. Механізм підвищення та реалізації економічного потенціалу підприємства шляхом забезпечення його гармонійного розвитку / К. Л. Тужик // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – № 3. – Т. 3 (200). – С. 227–232.

Статті у наукових виданнях інших держав

8. Тужик К. Л. Методологія дослідження устойчивого розвитку сільськогосподарських підприємств в ринкових умовах / К. Л. Тужик // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2014. – № 02 (61). – С. 219–222.

Тези наукових доповідей:

9. Тужик К. Л. Сталій розвиток підприємств АПК як інноваційний процес та управління ним / К. Л. Тужик // Стратегії інноваційного розвитку економіки України: проблеми, перспективи, ефективність: III Міжнар. інтернет-конференція студентів та молодих вчених, м. Харків, 7 грудня 2012 року: тези доповіді. – Х., 2012. – С. 183–187.

10. Гогоуля О. П. Наукові підходи до формування моделі збалансованого розвитку галузей сільськогосподарського підприємства / О. П. Гогоуля, **К. Л. Тужик** // Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем: V міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 11–12 квітня 2013 року: тези доповіді. – Х., 2013. – С. 108–110. *(Здобувачем висвітлено специфічні властивості функціонування сільськогосподарських підприємств, запропоновано методологічні засади побудови моделі збалансованого (сталого) розвитку підприємств з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх факторів).*

11. Тужик К. Л. Управління підприємством на основі внутрішньогосподарського планування / К. Л. Тужик // Соціально-економічні аспекти реструктуризації регіональної економіки: Міжнародна науково-практична конференція, м. Вінниця, 6–7 лютого 2014 року: тези доповіді. – Вінниця, 2014. – С. 362–363.

12. Тужик К. Л. Енергетичний баланс сільськогосподарських підприємств – передумова сталого розвитку / К. Л. Тужик // Problems and prospects of territories' socio-economic development: 3rd International scientific conference, м. Ополь, Республіка Польща, 29 квітня – 3 травня 2014 року: тези доповіді. – Ополь, 2014. – Р. 127–130.

13. Riabchenko O. O. The Economic Feasibility of Renewable Energy Consumption in Ukraine / O. O. Riabchenko, **K. L. Tuzhyk** // Organizing and managing traditional and new technologies: 3rd International student scientific-practical conference, м. Тбілісі, Республіка Грузія, 17–18 травня 2016 року: тези доповіді. – Тбілісі, 2016. – Р. 23–26. *(Здобувачем проаналізовано ресурсні можливості регіонів України щодо потенціалу використання альтернативних джерел енергії, порівняно обсяги витрат електроенергії в сільськогосподарських підприємствах з можливими обсягами використання альтернативних видів енергії).*

АНОТАЦІЯ

Тужик К Л. Управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних аспектів управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств. У ході вивчення й узагальнення вітчизняних та зарубіжних літературних джерел уточнено сутність поняття «сталий розвиток сільськогосподарських підприємств», систематизовано теоретико-методичні засади формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з врахуванням факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Удосконалено методичні підходи до оцінки системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Проаналізовано стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств, проаналізовано сильні та слабкі сторони підприємств для оцінки результативності системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств з використанням інтегрального методу.

Запропоновано концептуальний підхід до формування системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств на основі імітаційного моделювання з метою пошуку ефективних шляхів і методів підвищення результативності системи. Розроблено сценарії сталого розвитку сільськогосподарських підприємств з використанням когнітивного моделювання з метою прогнозування тенденцій розвитку об'єктів господарювання. На основі узагальнення вітчизняного та міжнародного досвіду сформовано пропозиції щодо удосконалення системи управління сталим розвитком сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: сталий розвиток, сільськогосподарські підприємства, управління, когнітивне моделювання, прогнозування, імітаційне моделювання.

АННОТАЦИЯ

Тужик Е. Л. Управление устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, методических и практических аспектов управления устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий. В ходе изучения и обобщения отечественных и зарубежных литературных источников уточнена сущность понятия «устойчивое развитие сельскохозяйственных предприятий», систематизированы теоретико-методические основы формирования системы управления устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий с учётом факторов внешней и внутренней среды. Усовершенствованы методические подходы к оценке системы управления устойчивым развитием сельскохозяйственных предприятий.

Проанализировано состояние и тенденции развития сельскохозяйственных предприятий, проанализированы сильные и слабые стороны предприятий для оценки результативности системы управления устойчивым развитием сельскохозяйственных предприятий с использованием интегрального метода.

Предложен концептуальный подход к формированию системы управления устойчивым развитием сельскохозяйственных предприятий на основе имитационного моделирования с целью поиска эффективных путей и методов повышения эффективности системы. Разработаны сценарии устойчивого развития сельскохозяйственных предприятий с использованием когнитивного моделирования с целью прогнозирования тенденций развития объектов хозяйствования. На основе обобщения отечественного и международного опыта сформированы предложения по совершенствованию системы управления устойчивым развитием сельско-хозяйственных предприятий.

Ключевые слова: устойчивое развитие, сельскохозяйственные предприятия, управление, когнитивное моделирование, прогнозирование, имитационное моделирование.

ANNOTATION

Tuzhyk K. L. Management of the sustainable development of agricultural enterprises. – Manuscript.

Dissertation for obtaining scientific degree of Candidate of Economic Science in the specialty 08.00.04 – Economics and Management of Enterprises (by the types of economical activity). – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The theoretical, methodological and practical aspects of sustainable development of agricultural enterprises are focused in this research. As a result, synthesis of existing approaches and views on the category of sustainable development in depth the essential characteristics of this category in the system of farm management.

The factors influence the sustainability of agricultural enterprises, systematized theoretical and methodological principles of forming the system of sustainable development of agricultural enterprises and methodical approaches assess sustainability of agricultural enterprises.

The fact that management of sustainable development of agricultural enterprises might be realized only with an integrated approach based on the concept of holism carried out in three dimensions with the agreement of management software based on the interaction of integrative communications management and development management mechanism is proved in the thesis.

In a market conditions, the main task of management is necessary to maintain market balance and minimize the risk to agricultural enterprises in measuring the impact of internal and external factors on the basis of certain economic, financial, organizational and other activities. Based on the estimation of sustainability management of agricultural enterprises revealed strengths and weaknesses and sustainable development of enterprises found causal relationships between factors that made it possible to identify targets for sustainable development of agricultural enterprises, namely the introduction of a mechanism of quality control in agricultural enterprises with international standards; development of organic production in terms of international experience implementing innovative technologies for the production of agricultural products; improving the market mechanism and the formation of market infrastructure, marketing of agricultural products; strengthening cooperation between agricultural enterprises and educational institutions, which will help to increase the involvement of young people in the development of agricultural economy; creating alliances with consultancy issues with the ability to create cooperatives. The implementation of the above capabilities will prevent inefficient use of resources and improve the adaptability of agricultural enterprises in the dynamic environment that will positively affect the social aspect of rural development and improve quality of life.

Research shows that sustainability management of agricultural enterprises require using of different modeling techniques. Summary of scientific views of scientists and economists to the problem of sustainability management of agricultural enterprises gave grounds for concluding that the development and use of mathematical models increases the validity of the administrative decision-making. In this respect, model of sustainable development of agricultural enterprises is simulated by Vensim software and various scenarios regarding different policies was create using the cognitive map. Therefore, the method of simulation modeling based on the principles of system dynamics with application package Vensim PLE was used in thesis considering the problem of management system improvement for sustainability of agricultural enterprises.

Based on a simulation model of sustainable development of agricultural enterprises is run an experiment using the tools of cognitive maps, the purpose of which is predicting the development of sustainable agricultural enterprises considering the influence of internal and external environment. Its importance is growing for sustainable development of agricultural enterprises cause allows pre-assess the feasibility of administrative and economic measures before they are implemented in practice, taking into account changes in internal and external environment. Calculations based on surveyed farms data for 2010–2014.

The whole cognitive map is composed of eleven factors: innovative capacity of enterprise, ecosystem, availability of natural resources, level of professional development of labor force, social climate in enterprise, social climate, society quality of life, financial capacity of enterprise, management capacity of enterprise, government support and regulation, market condition. Based on the sensitivity analysis, three types of factors were identified: target factors – the change or stabilization of which is the aim of system management; controlling factors – the potential for influencing and controlling the process of the sustainable development of a farm; factor indicators – reflecting and explaining the development process in a problematic situation. Between them only three factors are independent namely level of professional development of labor force, innovative capacity of enterprises and financial capacity of enterprises.

The analysis of the results of the forecast of agricultural enterprises' sustainable development shows that as the people's standard of living increases, factors of both the external and internal environment are improved after the second cycle of modeling. Biodiversity remains unchanged, while government support deteriorates rapidly. The forecast data for an increase in the financial capacity of enterprise is slightly worse. After performing several simulations scenarios, we discovered that conversion to the sustainable development of a farm relies on additional profit, which provides the main motivation for farmers to convert from conventional to sustainable development. This allows us to conclude that the profit of agricultural enterprises is not the main factor behind its efficient development.

Made calculation of capital and operating costs associated with the establishment and operation of roof solar panels depending on their volume of production of solar energy. Established that despite the relatively small cost of construction and maintenance of solar panels, their cost-effective operation, but rather a long payback period. It was established that the least payback costs incurred roof with solar batteries with a maximum capacity of more than 100 kW for private holdings provided for connection of power "green" tariff. We consider the investment risks that can confront businessman using solar panels: the variability of the legislative framework of Ukraine, unequal conditions for businesses and individuals, bureaucratic obstacles when connecting to the "green tariff".

Key words: sustainable development, agricultural enterprises, management, cognitive modeling, forecasting, simulation model.

Підписано до друку 01.11.16
Ум. друк. арк. 0,9
Наклад 100 прим.

Формат 60x84\16
Обл.-вид. арк. 0,9
Зам. № 8801

Віддруковано у редакційно-видавничому відділі НУБіП України
вул. Героїв Оборони, 15, Київ, 03041
тел.: 527-81-55

